

„A hatalom célja a hatalom.”<sup>1</sup>A totalitárius ideológiák „irracionális logikájának” elemzése  
George Orwell és Arthur Koestler regényeinek tükrében

KRISZTIÁN KACSINECZ

„The object of power is power.” An analysis of the „irrational logic”  
of totalitarian ideologies through the novels of George Orwell  
and Arthur Koestler

82.091:821.111-31

821.111-31.091

82.033:821.111-31

821.111-31.033

Keywords: World literature in the 20th century. Orwell. Koestler. Literary studies. Comparatistics. The interaction between utopias and ideologies.

Arthur Koestler *Sötétség délben* című regényének főhőse, Nyikolaj Szalmanovics Rubasov kivégzése előtt arra a végkövetkeztetésre jut, hogy a kollektív boldogsághoz vezető egyetlen út kollektív szenvedéssel – diktatúrával van kikövezeve. Az a kérdés marad csak hátra, hogy mindezek ismeretében érdemes-e végrehajtani a történelem legnagyobb szabásúbb és egyben legtöbb áldozatot követelő társadalmi kísérletét. *„A válasz természetesen igenlő, legalábbis amíg az »emberiség« elvont fogalmával dolgozunk, ám ha az egyes »emberre« alkalmazzuk (...), a húsból és vérből és csontból és bőrből való valóságos emberi lényre, akkor azon nyomban megmutatkozik az elv abszurditása.”* (Koestler 2008).

Az elv abszurditása azonban nemcsak ebben rejlik. Rubasov mindhalálig párthű marad, ezért vállalja és fogadja el a koncepciók pert és a legképtelenebb vádakokat is – a számára egyedül fontos erkölcsi elv, a *társadalmi hasznosság* nevében. Döntését a szebb jövőbe vetett hite igazolja. Olyan utópisztikus jövőkép ez, amelyben már *„csak az eszközök tisztasága szentesítheti a célt”* (Koestler 2008, 307. p.), és amelyben az egyén már nem *„milliók tömeg osztva millióval”* (Koestler 2008, 303. p.), hanem teljes jogú individuum. Gondolataiban azonban fel-felsejlik a dekadens tendencia: *„Betonból nem lehet Édenkertet építeni. Igen, megvédi a felleget, de immár semmi értelme az erődítménynek, nem mutat immár példát a világnak semmiben.”* (Koestler 2008, 305. p.) Azt mégsem ismeri fel, hogy ehhez az állapothoz éppen a társadalmi hasznosság elvének mindenek fölé helyezése vezetett el: *„Ha az élet önmagáért szent, ha az életnek primátusa van a halál fölött, akkor nincsen sem indok, sem fölmentés a gyilkosságra. Ezt ássa alá a hasznosság elve: mert minden totalitárius rendszerben elvek döntenek a hasznosságról, és megszűnik az élet szentsége. (...) ha az igazságot a hasznosság elve határozza meg, akkor már nincs is szükség az »igazság« szóra. Így az igazságszolgáltatás akadálytalanul válhat a társadalmi hasznosságról való ítélethozatallá.”* (Körmendy 2007. 125–126. p.)

A hatalmat a forradalmárok a társadalmi hasznosság nevében ragadták magukhoz, hogy a megfelelő pillanatban visszaadhassák a népnek. A hatalom megtartásának eszközei azonban fokozatosan az eredeti magasröptű célok fölé kerekedtek, míg aztán át

nem vették azok szerepét. Lengyel József a következő, igen találó hasonlaltal hozza közelebb a „a hatalom célja a hatalom” elvét: „A hatalom rákos daganat, megeszi az emberben az emberség sejtjeit. A cél már szinte semmi, és a hatalom már egyedül a hataloméért kell...” (Lengyel 1988, 88. p.)

Az Orwell által felvázolt tökéletes diktatúra éppen abban különbözik „gyáva és kép-mutato” elődeitől, hogy törekvéseiben nyíltan vállalja a hatalom kizárólagosságát. Az 1984 (1949) harmadik részében O'Brien, a mindenható Belső Párt tagja így okítja „eltévelyedett” áldozatát, Winston Smith-t: „A hatalom nem eszköz; a hatalom cél. Nem azért csinál az ember diktatúrát, hogy megoltalmazzon egy forradalmat, hanem azért csinál forradalmat, hogy diktatúrát csinálhasson. Az üldözés célja az üldözés. A kínzás célja a kínzás. A hatalom célja a hatalom.” (Orwell 2003, 290. p.) Orwell fő mondani-valója tehát az, hogy minden forradalom, amely diktatúrába torkollik, halva született gyermek: eredeti célkitűzéseinek éppen az ellenkezőjét váltja valóra. Mindeközben a forradalom vezetői tisztában vannak a végeredménnyel – bár ezt gyakran maguk előtt is tagadják. O'Brien azonban már semmit sem tagad, megszállottan és elragadtatva magyarázza Winstonnak: „Kezded már érteni, miféle világot teremtünk? Pontosan az ellenkezőjét azoknak az ostoba hedonisztikus utópiáknak, amelyekről a régi reformerek képzelődtek. A félelem, árulás és fájdalom világát, az elnyomás világát, olyan világot, amely nem irgalmasabb, hanem könyörtelenebb lesz, ha kiforr. A haladás a mi világunkban a több fájdalom felé való haladás.” (Orwell 2003, 294. p.) Utópia tehát nem létezik, csak negatív értelemben. Ivanov elmékedései a Sötétség délben lapjain a Sátán „kollektív emberiségéről”, mely feláldozza az egyént a köz érdekében, a forradalmat eláruló, logikátlan és viszolyogtató lelkiismeretről, valamint a humanitástól és az emberi jogoktól mentes társadalmi haladásról tévesnek bizonyultak, mert az effajta ideológia a gyakorlatban semmiféle haladást, „földi paradicsomot” nem eredményezhet, csupán leépülést és pusztulást. (Lásd Koestler 2008, 179–189. p.) És mi marad e leépülés, e kiüresedés után, azután, hogy a Párt minden emberi érzést kiirt vagy eltorzít és a maga oldalára állít? Semmi más, csak a hatalom mómora, a tiszta hatalomé, és „a győzelem izgalma, az az érzés, hogy ellenségén taposunk, aki tehetetlen. Ha el akarod képzelni a jövőt, képzelj el egy csizmát, amely örökké egy emberi arcon tapos.” (Orwell 2003, 295. p.)

A totalitárius diktatúrában, és főként annak tökélyre vitt, orwelli változatában a hatalom sohasem egyetlen személy kezében összpontosul, bár a Vezérnek igen fontos szerepe van: „Nagy Testvér az az álarc, amelyben a Párt a világ számára megmutatkozik. Szerepe az, hogy gócpontja legyen a szeretetnek, félelemnek és tiszteletnek, vagyis azoknak az érzelmeknek, amelyeket könnyebb egy egyén, mint egy szervezet iránt érezni.” (Orwell 2003, 230. p.) Egyéni hatalom éppúgy nem létezik, mint ahogy magántulajdon sem. Csakis kollektív hatalomról beszélhetünk, a Párt egyeduralmáról. A Párt az a tévedhetetlen, tökéletes erőszakszervezet, amelynek lényegét talán Rubasov szavai ragadják meg a leghatásosabban: „A Párt sohasem téved (...) Maga meg én követhetünk el hibákat. De a Párt soha. A Párt, elvtársam, több, mint maga vagy én, vagy akár ezer más, hozzánk hasonló ember. A Párt a forradalmi eszme megtestesülése.” (Koestler 2008, 55. p.) A Párt uralma azért válhat örökössé, mert hatalmát nem örökíti közvetlenül apáról fiúra, csupán az eszmét, az ideológiát teszi halhatatlanná: „az örökletes arisztokráciák mindig rövid életűek voltak, míg az egy-egy eszmét magukévá tevő szervezetek, mint például a katolikus egyház, néha évszázadokig vagy évezredekig fennmaradtak.” (Orwell 2003, 232. p.) Ez a végtelen hatalommánia azzal magya-

rázható, hogy a totalitárius rendszerekben a történelemben először azoknak az alsóbb rétegeknek a kezébe került a közvetlen irányítás, amelyek mindaddig elszigetelődtek a politikától. *„A hatalomból való több évszázados kiszorulás azért függhet össze a hatalomhoz való eszelős ragaszkodással, a hatalom megtartásával bármi áron, mert a hatalom elvesztése a törvényen kívülieket a semmibe ejti.”* (Körmendy 2007, 79. p.)

Nézzük meg most részletesebben, melyek azok az eszközök, melyek elengedhetetlenek a hatalom megszerzéséhez, „tartósításához”, és az ideológia halhatatlanná tételéhez.

Orwell, miután elolvasta Hitler *Mein Kampf*-ját, felismerte azt az erőt, amely a tömegeket a totalitárius diktatúrákhoz vonzza. Ez az erő nem a jólét, a kényelem, biztonság vagy a rövid munkaidő ígéréteiben rejlik, még csak nem is az eljövendő szabadság és egyenlőség hangoztatásában, hanem mindenekelőtt abban a hatalomban, amely képes győzelemre vinni a népet. A fasiszmusnak, a nácizmusnak és Sztálin „militarizált szocializmusának” a sikere mind ugyanazon a felismerésen alapszik, mely szerint az embereknek *„időnként szükségük van a küzdelemre és önfeláldozásra, sőt a dobokra, zászlókra és díszszemlékre is. (...) pszichológiai értelemben sokkal megalapozottabb ez a világgép, mint a hedonista életfelfogás”.* (Körmendy 2007, 265. p.) Innen már csak egy lépés a külső és belső ellenség (imperialisták, fasiszták, alsóbbrendű fajok és nemzetek, zsidók, kémek, szabotőrök) gyűlöletének, megvetésének sulykolása, valamint az ebből fakadó folytonos veszélyérzet szítása, amelynek természetes következménye, hogy a hatalom a megmaradás érdekében „ideiglenesen” a Vezér és a Párt kezében összpontosul. Hogy az „ideiglenes” örökké válhasson, nemcsak állandó ellenséget és veszélyt kell biztosítani az embereknek, hanem mindenekelőtt tökéletes alattvalókat nevelni belőlük. Ebben a helyzetben *„az uralkodó elmeállapotnak a szabályozott örületnek kell lennie”.* (Orwell 2003, 240. p.)

Hogyan érhető el ez az állapot? Nem elegendő az Állam akaratának való feltétlen engedelmesség, ennél több kell: mindenkinek egyforma nézeteket – a Párttal meg egyező nézeteket kell vallania. Mindennek az alapja tehát az ideológiával való azonosulás, és ezen túl minden mellékessé válik. A Párt minden alattvalónak pontosan kijelöli a helyét és feladatát, és persze mindent a közösség (az állam) érdekeinek rendel alá (hogy mik a közösség vagy az állam érdekei, azt pedig természetesen a Párt határozza meg). Az alattvalók általános és legfőbb feladata, hogy átforgalmazzák gondolkodásukat, és higgyék a legnyilvánvalóbb hazugságokat is, ha azok a Párttól származnak.

Az orwelli *gondolatbűn, gondolatrendőrség*, illetve a *valóságszabályozás* vagy *duplagondol* módszere nem egészen az *Angszoc<sup>2</sup>* találmánya. Elsősorban a sztálini Szovjetunióban igyekeztek az emberek gondolkodását minden eszközzel befolyásolni és a Párt ellenőrzése alá vonni, ahogy azt Rubasov kétszer is említi naplójában: *„...abban is a nagy inkvizítorokra hasonlítottunk, hogy nemcsak az emberek tetteiben, hanem a gondolataikban is üldöztük a gonosz magvait. Nem ismerünk el privát szférát”* (Koestler 2008, 120. p.); 2. *„A zsarnokság dilettánsai a maguk idejében még csak arra kényszerítették alattvalóikat, hogy parancsra cselekedjenek; a Nagy Egyes viszont arra is megtanította őket, hogy parancsra gondolkodjanak.”* (Koestler 2008, 209. p.) Aki megszegte a parancsot, aki nem gondolkodott helyesen (vagyis aki a saját fejével mert gondolkodni), az bűnt követett el, büntetés pedig csak egy létezett: a halál. Már a sztálinizmusban is érvényes volt tehát az orwelli tétel: *„A gondolatbűnnek nem következménye a halál: a gondolatbűn MAGA a halál.”* (Orwell 2003, 35. p.) Minden más vétek az eredendő gondolatbűn szükségszerű következménye. A totális diktatúrában tehát

nem azért börtönzik be, kínozzák meg és ítélik halálra az embereket, amit a múltban követtek el, hanem azért, amit a jövőben várhatóan elkövetnének. (Gletkin, a „Neander-völgyi” kihallgatótiszt, mindenféle szabotázssal és árulással vádolja Rubasovot – többek között azzal is, hogy merényletet kísérelt meg a Nagy Egyes ellen. Mindezeket a hamis vádakot arra alapozza, hogy Rubasov beismerte: „eretnek”, a pártvonalától eltérő gondolatai támadtak.)

„A duplagondol azt a képességet jelenti, hogy valaki egyidejűleg két, egymásnak ellentmondó nézet birtokában van, s mindkettőt elfogadja. (...) A duplagondol az Angszoc igazi lényege, hiszen a Párt alapvető ténykedése, hogy tudatosan csal, s közben szilárdan ragaszkodik annak feltételezéséhez, hogy tisztességesen jár el.” (Koestler 2008, 237. p.) Egyfajta automatikus önhipnózis ez, tudatosan előidézett skizofrénia, amelyet minden párthű elvtársnak alkalmaznia kell – „elfelejteni valamit, amikor felejtani kell, aztán ismét emlékezni rá, amikor arra van szükség, majd azonnal ismét elfelejteni, s ezenfelül még ezt a módszert alkalmazni magával a módszerrel szemben is – (...) tudatosan tudatlanságot előidézni s aztán elfeledkezni a végbevitt önhipnózisról.” (Koestler 2008, 42. p.) Orwell már jóval az 1984 megírása előtt felfigyelt azokra a jelenségekre, amelyek regényében szükségszerűen a duplagondol alkalmazásához vezetnek. 1941-ben írja: „A totális államnak az a sajátossága, hogy ellenőrzi ugyan a gondolatot, de nem rögzíti. Kétségbe nem vonható dogmákat állít föl, és napról napra módosítja őket. Szüksége van a dogmákra, mert szüksége van alattvalóinak feltétlen engedelmességére, de képtelen elkerülni a hatalmi politika szükségleteitől diktált változtatásokat. Tévedhetetlennek nyilvánítja magát, s ugyanakkor az objektív igazságnak még a fogalma ellen is támadást intéz.”<sup>3</sup> Végeredményben a duplagondol teszi lehetővé a Pártnak, hogy az emberek emlékeit és ezáltal a múltat is kénye-kedve szerint formálja át. „Aki uralja a múltat – hirdette a Párt jelmondata –, az uralja a jövőt is; aki uralja a jelent, az uralja a múltat is.” (Orwell 2003, 42. p.) Goebbels, Hitler propagandaminiszterének híres mondása így szólt: „A százszor elismélt hazugság igazsággá válik!” Ha a hazugságot mindenki elhiszi, és nem marad írásos bizonyíték, amely megcáfolhatná, akkor valóban igazságként vesződik be az emlékezetbe, és igazságként vonul be a történelembe is. Az állandó hamisítást azonban csak a duplagondol alkalmazása teszi lehetővé: minden pártértelmiséginek tisztában kell lennie a múlt változtatható jellegével, ugyanakkor azzal is, hogy a múlt sohasem változott. „Ami igaz most, az igaz örökkön-örökké.” (Orwell 2003, 42. p.) Óceánia Eurázsia ellen visel háborút Keletázsiaival szövetségben – Óceánia mindig is Eurázsia ellen viselt háborút. Óceánia Keletázsia ellen visel háborút Eurázsiaival szövetségben – Óceánia mindig is Keletázsia ellen viselt háborút.<sup>4</sup> A Szovjetunió szövetségese a fasiszta Németország, ellensége az imperialista Nyugat – a Szovjetunió ellenségei mindig is az imperialisták voltak. A Szovjetunió szövetségese az imperialista Nyugat, ellensége a fasiszta Németország – a Szovjetunió ellenségei mindig is a fasiszták voltak.

Mi szükség van erre? Miért kell a múltat átalakítani, a történelmet állandóan újraírni? Egyrészt csak a tények elferdítésével őrizhető meg a Párt csalhatatlanságának dogmája, másrészt pedig nem szabad lehetőséget adni egyetlen párttagnak vagy prolinak sem, hogy jelenlegi állapotát összehasonlíthassa a múltbélivel. „El kell vágni őt a múlttól, éppúgy, mint az idegen országoktól, mert azt kell hinnie, hogy jobban él, mint ősei, s hogy az anyagi jólét átlagszínvonala állandóan emelkedik.” (Orwell 2003, 235. p.) A végső cél: olyan, politikailag tudathasadásos alattvalókat nevelni, akik önként és feltétlenül kiszolgálják az őket elnyomó hatalmat. Csak az ilyen alattvalók képesek „fel-

dolgozni” azokat a rettenetes ellentmondásokat, amelyek a Párt mindenkori politikáját meghatározzák.

A Párt állandóan háborút visel egy másik szuperhatalom ellen, és az alattvalókat folytonos győzelmi mámorban tartja, miközben tisztában van vele, hogy diadalt sohasem arathat. A háború célja nem a hódítás, hanem a fennálló „rendkívüli” állapotok bebetonozása. A háború ugyanis felemészti azokat a javakat, amelyek megteremthetnék az anyagi és szellemi egyenlőséget, ezzel veszélybe sodorva a társadalom hierarchikus felépítését. A „rendkívüli” állapotoknak köszönhetően azonban a tényleges hatalom a Párt kezében marad. *A háború: béke.*<sup>5</sup>

Oceánia hivatalos nyelve az *újbeszél*. Olyan ez a nyelv, mintha az egész szókészlete mozaikszavakból állna. Nem előzmények nélkül való, hiszen az összevont kifejezések nagyon is közkedveltek voltak a 20. századi totalitárius államokban (például *Komintern, náci, Gestapo, cseka*). „Az újbeszél célja nemcsak az, hogy az Angszoc híveinek megfelelő világnézet és észjárás kifejezési eszközéül szolgáljon, hanem az is, hogy minden más gondolkodási módot lehetetlenné tegyen. (...) Az újbeszél nem arra szánják, hogy kiterjessze, hanem arra, hogy szűkítse a gondolkodás területét, s közvetve ezt a célt szolgálja a szóválasztéknak a minimumra való csökkentése.” (Orwell 2003, 329. p.) (Faludy, aki *Pokolbeli víg napjaim* című önéletrajzi regényében [1962-ben jelent meg először angol fordításban *My Happy Days in Hell* címmel; magyarul 1987-ben szamizdatként], többször is említést tesz az 1984-ről, egy helyütt a diktatórikus társadalmakra jellemző általános elhülyülést a sötét középkorhoz hasonlítja; az antik kultúra és főként a nyelv – a klasszikus görög és latin – elhanyagolását és vulgarizálását, melynek eredményeképpen már szinte semmit sem tudtak kifejezni, az újbeszél jelenségével veti össze.) (Faludy 2005, 381. p.) Az újbeszélbe foglalt törekvések azonban megint csak súlyos ellentmondást hordoznak magukban. Ha az újbeszél tökélyre viszik, és használatát végleg elterjesztik, akkor az elvárások szerint meg kell szűnnie a *gondolatbűnnek*, „mert nem lesznek szavak, amelyekkel elkövethető lenne.” (Orwell 2003, 61. p.) Az örökös diktatúra fenntartásához azonban szükség van nemcsak külső, hanem belső ellenségre is. „Mindig kell hogy legyen *kényünkre-kezdünkre kiszolgáltott elhajló, aki üvölt a fájdalomtól, megtörik, megalázkodik, s végül tökéletes bűnbánatban, önmagától kigyógyulva, önszántából a lábaink előtt csúszkál.*” (Orwell 2003, 295–296. p.) – mondja O’Brien a kínpadhoz kötözött, „gyógyulófélben” lévő Winstonnak. A *gondolatbűn* tehát sosem tűnhet el. A háborút sosem nyerhetik meg. A köztes, rendkívüli, tudathasadásos állapot véglegessé válik.

A tömeges skizofrénia korában az válik örültté, aki megpróbál normálisan gondolkodni, aki az objektív igazságot keresi. Ezt érzi Winston Smith, és ezt érzi Rubasov is. Nagyon hasonló gondolatok foglalkoztatják őket ezen a téren. Rubasov „a józan ész marósavával égette ki tudatából minden maradványát a régi, logikátlan erkölcsnek. (...) És hova jutott? A kikezdzhetetlen igazságok axiómái abszurd végeredményre vezettek (...) Visszatekintve a múltjára, most úgy látta, hogy ámokfutó volt negyven esztendeig – a tiszta ész ámokfutója.” (Koestler 2008, 304. p.) Rubasov személyes tragédiája abban rejlik, hogy „*bűnös ugyan, de nem abban, amiért elítélik*” (Körmendy 2007, 129. p.). A koncepciók per után lelke kiüresedik, nem tud számot vetni önmagával, sem a múltjával. Ugyanakkor „*kiábrándultsága nem vádaskodó, inkább önvádló: pontosan tudja a részét abban a szeméthegyben, amelynek összehordásában tevékenyen részt vett.*” (Körmendy 2007, 121. p.) (Letartóztatása előtt tulajdonképpen a Nagy Egyes ügynökeként működött, ha nem is értett egyet politikájával.) Sőt abban sem bizonyos, hogy

nem hamis vádlóinak, a Gletkin-féléknek és a Nagy Egyesnek van-e mindenben igazuk: „Az Első Számú Vezető személyéből áradó rettenetben az volt a legrettenetesebb, hogy elképzelhetőleg csakugyan igaza volt, hogy azok is, akiket meggyilkolt, még a tarkójukba eresztett golyóval a fejükben is kénytelenek voltak elismerni, hogy lehetséges, elképzelhető, hogy igaza van. Bizonyosságot persze senki sem szerzhetett.” (Koestler 2008, 21. p.) Ugyanígy Winston sem biztos a dolgában: „Eltűnődött rajta, miként már eddig is sokszor, hogy vajon nem ő maga tébolyodott-e. Lehet, hogy az órűlség egy-személyes kisebbséget jelent. (...) S az iszonyú nem az, hogy megölhetik az embert azért, mert másképpen gondolkodik, hanem az, hogy igazuk is lehet.” (Orwell 2003, 91. p.) O'Brien végül a Szeretet-minisztérium kínzókamráiban bebizonyítja neki, hogy csakugyan igazuk van, hogy a Pártnak mindig igaza van, és  $2+2=5$ , ha a Párt azt mondja. (Érdekes párhuzamra hívja fel Körmendy Zsuzsanna ennek kapcsán az olvasó figyelmét: „Ez a bizonyos  $2+2=5$  [...] ott virított Moszkva utcáin, plakátokon és fényreklámon, ott éktelenkedett a házak homlokzatán, az öt éves tervről hirdetvén és állítván, hogy az négy év alatt megvalósítható. Azaz:  $2+2=5$ . A jelképekre érzékeny szerző meglátta a szovjet valóság lényegét a feliratban, vagy ahogy ő fogalmazott, a szovjet külszín »tragikus abszurditását.«.) (Körmendy 2003, 231. p.) Winston csupán „hiba a mintán”, akit át kell nevelni és ki kell gyógyítani az elmebajból – tehát alkalmassá kell őt tenni arra, hogy gyakorolhassa a tudatos skizofréniát. A gyógy mód egyszerű és hatásos: kínzással nyomatékosított agymosás. „Le fogunk törni addig a pontig, ahonnan nincs visszatérés. (...) Soha többé nem leszel képes mindennapi emberi érzelmekre. Minden meghal benned. (...) Üres leszel. Üresre facsarunk, aztán megtöltünk önmagunkkal.” (Orwell 2003, 283. p.)

A totális diktatúra azonban azért totális, mert nemcsak az emberek gondolatait, emlékeit, hanem érzelmeit, ösztöneit is ellenőrzése alá vonja, deformálja és a végsőig kihasználja. A pozitív vagy mély, bonyolult érzéseket eretneknek ítéli. „Rokonszenv, lelkiismeret, undor, kétségbeesés, büntudat és engesztelő áldozat a mi számunkra egyaránt vizsgálógtató kurvázkodás” (Koestler 2008, 183. p.) – vallja Ivanov, a pártfunkcionárius. A totalitarizmus a negatív, felszínes érzelmeket preferálja. Az orwelli diktatúra O'Brien által felvázolt „eszményképe” a következő: „A mi világunkban nem lesznek más érzelmek, csak a félelem, a düh, a diadalmaskodás és a megalázkodás. Minden más érzelmet ki fogunk irtani – mindent. (...) Nem lesz hűség, csak a Párt iránt. Nem lesz szeretet, csak Nagy Testvér iránt.” (Orwell 2003, 294–295. p.) A lélekben rejtőző gonosz indulatokat, a gyűlöletet, haragot, szadizmust nem igyekeznek elfojtani, épp ellenkezőleg: szabad utat engednek nekik, csupán a megfelelő objektumokra, a külső vagy belső ellenségre fókuszálják (gondoljunk a Két Perc Gyűlöletre vagy a nyilvános kivégzésekre). A szerelmet és az abból származó gyönyört, a barátságot, a szülő és gyermeke közti szeretetet – tehát mindazokat a tiszta érzéseket, amelyek ellenőrizhetetlenek, gondolatbűnnek nyilvánítják és mint ilyet, kegyetlenül üldözik. A szexualitást, ha nem csupán gyermeknemzés céljából történik, hanem élvezetet nyújt, különösképpen elítélik. „Nemcsak azért követelik meg a puritanizmust, mert a szexuális ösztön a Párt ellenőrzésén kívül eső, külön világot teremt az emberben, amelyet ellenőrizhetetlensége miatt lehetőleg el kell pusztítani. A fontosabbik ok az, hogy a szexuális nyomor históriát idéz elő, ez pedig kívánatos, mert át lehet alakítani háborús lázzá vagy vezér-imádatá. (...) Ez az egész ide-oda menetelés, éljenzés és zászlólobogtatás mind csak besavanyodott szexualitás. Ha bensőnkben boldogok vagyunk, ugyan mi okunk volna, hogy Nagy Testvérért, a Hároméves Tervekért, a Két Perc Gyűlöletért, és a többi átko-

zott zagyvaságért izguljunk (...) Hogyan tudnák elérni, hogy a félelmet, a gyűlöletet és a holdkóros hiszékenységet a kellő fokon tartsák a párttagokban, ha nem fojtanának el valamilyen hatalmas ösztönt, hogy aztán hajtóerőként felhasználhassák? A szexuális ösztön veszedelmes a Párt számára, tehát a Párt a maga javára fordítja. Hasonló trükkkel játsszák ki a szülői érzést is. (...) A gyermekeket (...) módszeresen szülei ellen fordítják, ráveszik őket, hogy kémkedjenek utánuk, s jelentsék eltévelyedéseiket. A család gyakorlatilag a Gondolatrendőrség szerve lett. E ravasz fogás segítségével mindenkit éjjel-nappal olyan besúgókkal vesznek körül, akik közvetlen közlelől ismerik őket.” (Koestler 2008, 148. p.)

A „szerelmi idill” Winston és Julia között ebben a világban teljesen más megvilágításba kerül: önkény elleni lázadásá, „politikai tetté” magasodik. Éppen ezért lesz Winston „gyógyulásának” utolsó állomása a 101-es szoba. Értelmét ugyan ekkorra már a hatalmukba kerítették, legféléttettebb érzéseit, szerelmét azonban csak azzal az iszonyattal tudják kiölni belőle, amellyel itt találkozik. A lelkében támadt úrt ezután a Nagy Testvér iránti végtelen szeretet tölti be. A kör bezárul. S éppen ebben rejlik az orwelli diktatúra tökélye: míg Rubasov kivégzése pillanatában is tele van kétségekkel, Winston „kitisztult” fejjel, tökéletes alattvalóként néz szembe közlelő halálával.

## Jegyzetek

1. Orwell, George: 1984. Budapest, Európa Könyvkiadó, 2003.
2. Az 1984-ben szereplő szuperállam, Óceánia hivatalos ideológiájának és társadalmi rendszerének az elnevezése.
3. Orwell, George: *Irodalom és totalitarizmus*. [http://www.terebess.hu/keletkultinfo/orwell\\_totalitarizmus.html](http://www.terebess.hu/keletkultinfo/orwell_totalitarizmus.html) (2009. február. 19-i letöltés)
4. E három szuperhatalom – Óceánia, Eurázsia és Keletázsia osztja fel egymás között a világot Orwell regényében, és folytat állandó háborút egymással.
5. A Párt három fő jelmondata: A HÁBORÚ: BÉKE. A SZABADSÁG: SZOLGASÁG. A TUDATLANSÁG: ERŐ.

## Felhasznált irodalom

- Faludy György 2005. *Pokolbeli víg napjaim*. Budapest, Magyar Világ Kiadó.
- Koestler, Arthur 2008. *Sötétség délben*. Budapest, Európa Könyvkiadó.
- Körmendy Zsuzsanna 2003. *Hódolat George Orwellnek*. Budapest, XX. Század Intézet.
- Körmendy Zsuzsanna 2007. *Arthur Koestler*. Harcban a diktatúrákkal. Budapest, XX. Század Intézet.
- Lengyel József 1988. *Szembesítés*. Budapest, Magvető Kiadó.
- Orwell, George 2003. 1984. Budapest, Európa Könyvkiadó.
- Orwell, George: *Irodalom és totalitarizmus*. [http://www.terebess.hu/keletkultinfo/orwell\\_totalitarizmus.html](http://www.terebess.hu/keletkultinfo/orwell_totalitarizmus.html) (2009. február. 19-i letöltés)

KRISZTIÁN KACSINECZ

„The object of power is power.” An analysis of the „irrational logic” of totalitarian ideologies through the novels of George Orwell and Arthur Koestler

The purpose of my study is to analyse the „irrational logic” behind totalitarian ideologies using two incredibly important literary works of the 20th century. In their respective novels, 1984 and Darkness at noon, George Orwell and Arthur Koestler were first to point out that a total dictatorship is not a short-lived, necessitated solution to protect the results of a democratic revolution. It is not a means to an end, but the object itself, which manifests in destroying civil democracy and the trampling on the rights of the individual for the sake of keeping a small group organised around an ideology forever in power.

The most important instrument of such effort is the mass emergence of a „political schizophrenia”, which is able to justify even the most irrational of the conflicting thoughts.

A key sequitur is that a utopia can only exist in a negative sense. Starting out from this realisation, it is evident that all lofty revolutionary thoughts will be sooner or later necessarily distorted into a totalitarian ideology.